

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
EVGENI TANCHEV
της 19ης Δεκεμβρίου 2019¹

Υπόθεση C-511/17

Györgyné Lintner
κατά
UniCredit Bank Hungary Zrt.

[αίτηση του Fővárosi Törvényszék
(δικαστηρίου Βουδαπέστης, Ουγγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Καταχρηστικές ρήτρες – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρο 4, παράγραφος 1 – Συμβατικές ρήτρες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα – Άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1 – Περιεχόμενο της αυτεπάγγελτης εξετάσεως, από το εθνικό δικαστήριο, του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών που περιέχονται σε σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση υπόθεση εισήχθη με αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε από το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο Βουδαπέστης, Ουγγαρία) όσον αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές². Εντάσσεται σε σειρά υποθέσεων που ήχθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου σχετικά με το νομικό πλαίσιο που ισχύει στην Ουγγαρία για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης που έχουν συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα³.

2. Πάντως, η υπό κρίση υπόθεση εγείρει θεμελιώδη ζητήματα ως προς την υποχρέωση του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρήτρες συμβάσεων που συνήφθησαν με καταναλωτές, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία της οδηγίας 93/13. Τα ζητήματα αυτά είναι, πρώτον, αν η αυτεπάγγελη εξέταση καταχρηστικών ρητρών στην οποία προβαίνει ο εθνικός δικαστής πρέπει να εκτείνεται σε όλες τις ρήτρες της συμβάσεως, ακόμη και αν αυτές δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο της αγωγής, και, δεύτερον, σε ποια έκταση ο εθνικός δικαστής οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων, προκειμένου να συγκεντρώσει τα πραγματικά και τα νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να διενεργήσει την εν λόγω εξέταση.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² ΕΕ 1993, L 95, σ. 29.

³ Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), και της 14ης Μαρτίου 2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207). βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9), του γενικού εισαγγελέα E. Tanchév στην υπόθεση OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:303) και του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση Dunai (C-118/17, EU:C:2018:921).

3. Επομένως, η υπό κρίση υπόθεση δίνει στο Δικαστήριο μια πολύτιμη ευκαιρία να αναπτύξει και να εξειδικεύσει περαιτέρω τη νομολογία του που αφορά την οδηγία 93/13, και ειδικότερα να διευκρινίσει την έκταση της υποχρέωσης του εθνικού δικαστή να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων, όπως η υποχρέωση αυτή απορρέει από την απόφαση ορόσημο της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659).

II. Νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

4. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει ως εξής:

«Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»

5. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

6. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει περαιτέρω:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

B. Το ουγγρικό δίκαιο

7. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, του νόμου αριθ. III του 1952, περί κώδικα πολιτικής δικονομίας (A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, στο εξής: κώδικας πολιτικής δικονομίας), όπως ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο, προέβλεπε:

«Ο δικαστής –αν νόμος δεν ορίζει άλλως– δεσμεύεται από τα αιτήματα και τους νομικούς ισχυρισμούς των διαδίκων. Ο δικαστής δεν εξετάζει τα αιτήματα και τους ισχυρισμούς των διαδίκων βάσει του τυπικού χαρακτηρισμού τους, αλλά βάσει του περιεχομένου τους.»

8. Κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, στοιχείο k, του κώδικα πολιτικής δικονομίας:

«Στην αρμοδιότητα των επαρχιακών δικαστηρίων υπάγονται: [...] οι αγωγές για την κήρυξη της ακυρότητας καταχρηστικών συμβατικών ρητρών.»

9. Το άρθρο 73/A, παράγραφος 1, στοιχείο b, του κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει τα εξής:

«Η εκπροσώπηση από δικηγόρο είναι υποχρεωτική: [...] στις υποθέσεις που υπάγονται στην αρμοδιότητα επαρχιακού δικαστηρίου ως πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, και σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, καθώς και στο πλαίσιο εφέσεως [...].»

10. Το άρθρο 213, παράγραφος 1, του κώδικα πολιτικής δικονομίας ορίζει:

«Η κρίση που περιέχεται στη δικαστική απόφαση πρέπει να αφορά όλα τα αιτήματα που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της υποθέσεως, ή στο πλαίσιο των υποθέσεων που συνεκδικάσθηκαν βάσει του άρθρου 149.»

11. Το άρθρο 215 του κώδικα πολιτικής δικονομίας προβλέπει περαιτέρω:

«Η δικαστική απόφαση δεν επιτρέπεται να βαίνει πέραν των αιτημάτων που υποβλήθηκαν στο πλαίσιο της αγωγής και της αντικρούσεως. Ο κανόνας αυτός έχει εφαρμογή επίσης επί των αξιώσεων που είναι παρεπόμενες των κύριων αιτημάτων (τόκοι, έξοδα κ.λπ.).»

III. Τα πραγματικά περιστατικά, η κύρια δίκη και τα προδικαστικά ερωτήματα

12. Από τη διάταξη περί παραπομπής προκύπτει ότι στις 13 Δεκεμβρίου 2007 η Györgyné Lintner, ως καταναλώτρια, συνήψε με το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα UniCredit Bank Hungary Zrt. (στο εξής: UniCredit Bank Hungary) δανειακή σύμβαση που συνομολογήθηκε σε ελβετικά φράγκα, αλλά το ποσό εκταμιεύτηκε και ορίστηκε αποπληρωτέο σε ουγγρικά φιορίνια και η αποπληρωμή του εξασφαλίστηκε με υποθήκη (στο εξής: σύμβαση)⁴.

13. Λαμβανομένου υπόψη ότι η σύμβαση περιείχε ορισμένες ρήτρες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν καταχρηστικές, στις 18 Ιουλίου 2012 η G. Lintner άσκησε αγωγή κατά της UniCredit Bank Hungary ενώπιον του Fővárosi Törvényszék (δικαστηρίου Βουδαπέστης, Ουγγαρία). Με την αγωγή της, η G. Lintner ζήτησε από το αιτούν δικαστήριο να κηρύξει, αφενός, ότι είναι άκυρες οι ρήτρες 7.2.2, 7.3 και 7.4 της συμβάσεως, οι οποίες παρείχαν στην UniCredit Bank Hungary το δικαίωμα να τροποποιεί μονομερώς τη σύμβαση, και, αφετέρου, ότι οι εν λόγω ρήτρες δεν είναι δεσμευτικές για αυτήν από την ημερομηνία συνάψεως της συμβάσεως. Προς στήριξη της αγωγής της, επικαλέστηκε, μεταξύ άλλων, την οδηγία 93/13.

14. Με απόφαση της 29ης Αυγούστου 2013, το αιτούν δικαστήριο απέρριψε την αγωγή αυτή. Η G. Lintner άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής.

15. Με διάταξη της 1ης Απριλίου 2014, το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης, Ουγγαρία) εξαφάνισε την πρωτόδικη απόφαση και διέταξε το αιτούν δικαστήριο να επανεξετάσει την υπόθεση και να εκδώσει νέα απόφαση.

16. Όπως εκτίθεται στη διάταξη περί παραπομπής, το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης) όρισε στην εν λόγω διάταξη, μεταξύ άλλων, ότι η αποτελεσματική εφαρμογή της οδηγίας 93/13 είναι δυνατή μόνον αν ο εθνικός δικαστής εξετάζει αυτεπαγγέλτως ολόκληρη την επίμαχη σύμβαση και, στην περίπτωση που διαπιστώνει ότι ορισμένοι όροι είναι καταχρηστικοί, πρέπει να ερωτά τον καταναλωτή αν επιθυμεί να προβάλει τον καταχρηστικό χαρακτήρα άλλων ρητρών. Συναφώς, αναφέρθηκε στις ρήτρες 1, 2, 4, 10.4 και 11.2 της συμβάσεως, από κοινού με τη ρήτρα 1.8 των γενικών όρων οι οποίοι αποτελούν μέρος της συμβάσεως και με τις ρήτρες III.13.4, III.18.1(1), (4), και (5) και III.18.2(j) των γενικών όρων οι οποίοι έχουν εφαρμογή στις συμβάσεις που συνάπτονται με ιδιώτες. Το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης) διέταξε το αιτούν δικαστήριο να ζητήσει από την ενάγουσα να δηλώσει αν επιθυμεί να προβάλει τον καταχρηστικό χαρακτήρα των εν λόγω ρητρών ή άλλων ρητρών της συμβάσεως, και αν αναγνωρίζει ότι θα δεσμεύεται από τη σύμβαση άπαξ μείνουν ανεφάρμοστες οι εν λόγω ρήτρες.

⁴ Επισημαίνεται ότι οι ορισμοί του «καταναλωτή» και του «επαγγελματία» απαντούν αντιστοίχως στο άρθρο 2, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας 93/13. Υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως από το εθνικό δικαστήριο, από τη διάταξη περί παραπομπής συνάγεται ότι η υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13.

17. Από τη δικογραφία που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προκύπτει ότι, με δικόγραφο της 5ης Ιουλίου 2014 το οποίο προστέθηκε στην αγωγή, ο δικηγόρος της G. Lintner ζήτησε από το αιτούν δικαστήριο να κηρύξει άκυρες όλες οι μνημονευόμενες ρήτρες στη διάταξη της 1ης Απριλίου 2014, επιπλέον των ρητρών που αναφέρει η αγωγή.

18. Με διάταξη της 26ης Οκτωβρίου 2015, το αιτούν δικαστήριο κάλεσε την G. Lintner να υποβάλει αίτημα εφαρμογής των εννόμων αποτελεσμάτων της ακυρότητας της συμβάσεως, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία που είχε θεσπιστεί το 2014 σχετικά με δανειακές συμβάσεις που συννομολογούνται σε ξένο νόμισμα. Η εν λόγω νομοθεσία περιλαμβάνει ειδικότερα τους νόμους DH1⁵ και DH2⁶, οι οποίοι περιέχουν διατάξεις σχετικά με τον προσδιορισμό του καταχρηστικού χαρακτήρα και τις συνέπειες που πρέπει να συνάγονται εντεύθεν όσον αφορά τις ρήτρες που περιέχονται σε τέτοιου είδους συμβάσεις και προβλέπουν τη δυνατότητα μονομερών τροποποιήσεων της συμβάσεως υπέρ του δανειστή (στο εξής: δυνατότητα μονομερών τροποποιήσεων) και όσον αφορά τη διαφορά μεταξύ της τιμής πώλησεως και της τιμής αγοράς του ξένου νομίσματος (στο εξής: διαφορά συναλλαγματικής ισοτιμίας)⁷.

19. Κατά τη διάταξη περί παραπομπής, επειδή δεν υπήρξε ανταπόκριση στην κλήση αυτή, το αιτούν δικαστήριο περάτωσε τη δίκη με διάταξη της 7ης Δεκεμβρίου 2015. Η G. Lintner άσκησε έφεση κατά της εν λόγω διατάξεως.

20. Με διάταξη της 29ης Μαρτίου 2016 το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης) επικύρωσε την από 7 Δεκεμβρίου 2015 διάταξη του αιτούντος δικαστηρίου σχετικά με τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών που αφορούν τη δυνατότητα μονομερών τροποποιήσεων της συμβάσεως και τη διαφορά συναλλαγματικής ισοτιμίας, κατά τα προβλεπόμενα στους νόμους DH1 και DH2. Ωστόσο, εξαφάνισε τη διάταξη κατά τα λοιπά, και διέταξε το αιτούν δικαστήριο να επανεξετάσει την υπόθεση και να εκδώσει νέα απόφαση. Έκρινε ότι, παρά το γεγονός ότι οι ρήτρες που αναφέρονται στους νόμους DH1 και DH2 δεν μπορούσαν πλέον να αποτελέσουν αντικείμενο δίκης⁸, η G. Lintner ενέμενε στην αγωγή της κατά το μέρος που είχε ζητήσει τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών που μνημονεύονται στη διάταξη της 1ης Απριλίου 2014. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι, στο πλαίσιο της επανεκκινήσεως της δίκης, πρέπει να αποφανθεί επί της ουσίας όσον αφορά τα λοιπά αιτήματα της G. Lintner.

21. Πάνω σε αυτή τη βάση, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει με τη διάταξη περί παραπομπής ότι πρέπει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως συμβατικές ρήτρες τις οποίες η G. Lintner, ως ενάγουσα της κύριας δίκης παριστάμενη διά του δικηγόρου της, δεν αμφισβήτησε πρωτοδίκως. Επίσης, δεν προέβαλε πραγματικούς ισχυρισμούς προς στήριξη της αγωγής της, ώστε να μπορέσει να συναχθεί εξ αυτών ότι ζητούσε επίσης να κηρυχθεί ότι οι ρήτρες που μνημονεύονται από το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης) στη διάταξή του της 1ης Απριλίου 2014 είναι καταχρηστικές.

5 A kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény [νόμος XXXVIII του 2014 για τη ρύθμιση ορισμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση του Kúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ουγγαρία) για τη διασφάλιση ομοιόμορφης ερμηνείας του δικαίου που διέπει τις δανειακές συμβάσεις μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των καταναλωτών (στο εξής: νόμος DH1)].

6 A kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény [νόμος XL του 2014 σχετικά με τους κανόνες που έχουν εφαρμογή στην εκκαθάριση λογαριασμών που προβλέπεται από τον νόμο XXXVIII του 2014, για τη ρύθμιση ορισμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση του Kúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου) για τη διασφάλιση ομοιόμορφης ερμηνείας του δικαίου που διέπει τις δανειακές συμβάσεις μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των καταναλωτών, και άλλες διατάξεις, στο εξής: νόμος DH2].

7 Βλ., συναφώς, αποφάσεις της 31ης Μαΐου 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), και της 14ης Μαρτίου 2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207).

8 Παρά το γεγονός ότι στη διάταξη περί παραπομπής δεν αναλύεται διεξοδικά, δύναται να συναχθεί ότι, όπως επισημαίνεται με τις παρατηρήσεις της Ουγγρικής Κυβερνήσεως, ο νόμος DH1 χαρακτηρίζει ως εκ του νόμου καταχρηστικές τις ρήτρες που αφορούν τη δυνατότητα μονομερών τροποποιήσεων της συμβάσεως και τις διαφορές συναλλαγματικής ισοτιμίας, με αποτέλεσμα πλέον να παρέλκει δικαστική κρίση επί των ζητημάτων αυτών. Βλ. υποσημείωση 7 των παρούσων προτάσεων.

22. Έχοντας υπόψη τη νομολογία του Δικαστηρίου⁹, το αιτούν δικαστήριο εκτίμησε ότι, όσον αφορά την ορθή ερμηνεία της οδηγίας 93/13, δεν είναι σαφής η έκταση στην οποία ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως αν είναι καταχρηστική κάθε ρήτρα της συμβάσεως, και σε ποια έκταση δεσμεύεται κατά την εξέταση αυτή από τα αιτήματα του ενάγοντος, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι, κατά την ουγγρική νομοθεσία σε υποθέσεις όπως η προκείμενη, όπου ζητείται η κήρυξη ακυρότητας καταχρηστικών συμβατικών ρητρών, απαιτείται οπωσδήποτε εκπροσώπηση από δικηγόρο.

23. Ακριβώς υπό αυτές τις περιστάσεις το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο Βουδαπέστης) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 –λαμβανομένης υπόψη επίσης της εθνικής ρυθμίσεως η οποία επιβάλλει την εκπροσώπηση ενώπιον δικαστηρίου– την έννοια ότι πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα κάθε συμβατική ρήτρα στο πλαίσιο του ζητήματος αν η ρήτρα αυτή μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική, ανεξαρτήτως του αν η εξέταση του συνόλου των όρων της συμβάσεως είναι πράγματι αναγκαία για να κριθεί η αξίωση που προβλήθηκε με την αγωγή;
- 2) Ή μήπως, αντιθέτως προς αυτό που προτείνεται με το ερώτημα 1, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της [οδηγίας 93/13] την έννοια ότι, για να διαπιστωθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας της ρήτρας επί της οποίας βασίζεται η αξίωση, πρέπει να εξετασθούν και όλες οι λοιπές ρήτρες της συμβάσεως;
- 3) Αν το ερώτημα 2 χρήζει καταφατικής απαντήσεως, μπορεί τούτο να σημαίνει ότι, για να μπορέσει να αποδειχθεί ο καταχρηστικός χαρακτήρας της επίμαχης ρήτρας, είναι αναγκαία η εξέταση του συνόλου της συμβάσεως, ήτοι ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας κάθε στοιχείου της συμβάσεως δεν χρειάζεται να εξετασθεί αυτοτελώς, ανεξαρτήτως της ρήτρας που προσβάλλεται στο πλαίσιο της αγωγής;»

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

24. Στο διάταξη περί παραπομπής το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο Βουδαπέστης) επισήμανε ότι το Fővárosi Ítéltábla (περιφερειακό εφετείο Βουδαπέστης) υπέβαλε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-51/17, OTP Bank και OTP Faktoring, το πέμπτο ερώτημα της οποίας έχει σημασία για τα προδικαστικά ερωτήματα στην υπό κρίση υπόθεση. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο τη συνένωση των δύο υποθέσεων.

25. Με απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου η εν προκειμένω διαδικασία ανεστάλη μέχρι την έκδοση της αποφάσεως της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750).

26. Δεδομένου ότι η εν λόγω απόφαση τέθηκε σε γνώση του αιτούντος δικαστηρίου, το Δικαστήριο το ερώτησε αν εμμένει στην αίτησή του προδικαστικής αποφάσεως. Το αιτούν δικαστήριο απάντησε καταφατικά στις 16 Οκτωβρίου 2018.

27. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν στο Δικαστήριο η UniCredit Bank Hungary, η Ουγγρική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι ανωτέρω μετέχοντες στην προδικαστική διαδικασία έλαβαν μέρος επίσης στην επ' ακροατηρίου συζήτηση η οποία διεξήχθη στις 19ης Σεπτεμβρίου 2019

⁹ Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει στις αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, Pannon (C-243/08, EU:C:2009:350), και της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88).

V. Περίληψη των παρατηρήσεων των μετεχόντων στην προδικαστική διαδικασία

28. Η UniCredit Bank Hungary υποστηρίζει ότι συλλήβδην στα τρία προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν απαιτούν από τα εθνικά δικαστήρια να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που δεν αμφισβητούνται από τον καταναλωτή και δεν σχετίζονται με τις συμβατικές ρήτρες που αποτελούν αντικείμενο της αγωγής. Ομοίως με την απάντηση του Δικαστηρίου στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση OTP Bank και OTP Faktoring¹⁰, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρήτρες μόνον αν διαθέτει τα προς τούτο αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία και αν η επίμαχη ρήτρα ασκεί επιρροή για την απόφαση που θα εκδοθεί επί της αγωγής και έχει ουσιαστική και λογική σχέση με αυτήν. Σε περίπτωση που, βάσει της δικογραφίας, ο δικαστής διαπιστώσει πιθανή καταχρηστικότητα η οποία δεν καλύπτεται από τα αιτήματα της αγωγής αλλά έχει σχέση με αυτά, οφείλει να διασφαλίσει ότι η καταχρηστική ρήτρα δεν δεσμεύει τον καταναλωτή, αλλά η αυτεπάγγελτη εξέταση δεν πρέπει να εκτείνεται σε ολόκληρη τη σύμβαση αν δεν υπάρχει σχετικό αίτημα το οποίο συνίσταται στην αναζήτηση ρητρών που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως καταχρηστικές.

29. Κατά την UniCredit Bank Hungary, η θέση αυτή συνάδει με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, δεδομένου ότι βάσει του εθνικού δικαίου ο δικαστής δεν έχει εξουσία να εξετάζει αυτεπαγγέλτως ρήτρες που δεν είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη για την απόφαση επί της αγωγής, ο δε καταναλωτής δεν εμποδίζεται να αμφισβητήσει σε μεταγενέστερη δίκη τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας που δεν εξετάστηκε στο πλαίσιο της επίμαχης διαφοράς¹¹. Επιπλέον, το Δικαστήριο ουδέποτε έχει αποφανθεί υπέρ της υπάρξεως υποχρέωσης αυτεπάγγελτης απεριόριστης εξετάσεως¹² και, όπως τονίστηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τυχόν υποχρέωση αυτεπάγγελτης εξετάσεως όλων των συμβατικών ρητρών θα καθιστούσε ασαφές το αντικείμενο της διαφοράς, και θα σήμαινε ότι η δικαστική απόφαση αποκτά ισχύ δεδικασμένου για ολόκληρη τη σύμβαση, με αποτέλεσμα να μην μπορεί άλλος δικαστής να αποκλίνει από αυτήν ή να εξετάσει τη σύμβαση.

30. Η Ουγγρική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί αρνητική απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα. Ο εθνικός δικαστής δεν έχει υποχρέωση να εξετάζει κάθε συμβατική ρήτρα μεμονωμένα προκειμένου να αποφανθεί ως προς το αν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική. Μεταξύ των ρητρών τον καταχρηστικό χαρακτήρα των οποίων δεν έχουν προβάλει οι διάδικοι, ο δικαστής πρέπει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως εκείνες των οποίων ο καταχρηστικός χαρακτήρας μπορεί να διαπιστωθεί με σαφήνεια βάσει των αποδείξεων που έχει στη διάθεσή του. Η προσέγγιση αυτή λαμβάνει υπόψη τόσο την αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους όσο και την αρχή της προστασίας των συμφερόντων του καταναλωτή, διασφαλίζει τη λύση της διαφοράς υπό το πρίσμα των δύο αυτών αρχών και επίσης συνάδει με την ενωσιακή νομολογία, κατά την οποία η αυτεπάγγελτη εξέταση καταχρηστικής ρήτρας εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι είναι διαθέσιμα τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία.

31. Η Ουγγρική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, βάσει της νομολογίας του Δικαστηρίου¹³, η εκπροσώπηση του καταναλωτή από δικηγόρο ουδεμία επιρροή ασκεί όσον αφορά την αυτεπάγγελτη εξέταση. Επιπλέον, σε περίπτωση που η εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων με βάση τις αποδείξεις που προσκόμισαν οι διάδικοι, αφότου ληφθούν υπόψη το δικόγραφο της αγωγής και η αντίκρουση, δείξει σαφώς ότι ρήτρα που δεν επικαλέστηκαν οι διάδικοι είναι καταχρηστική, ο δικαστής οφείλει να διαπιστώσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα της, αλλά, αν δεν έχει στη διάθεσή του τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία, δεν θα είναι σε θέση να το πράξει, δεδομένου

¹⁰ Η UniCredit Hungary Bank επικαλείται την απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018 (C-51/17, EU:C:2018:303, σκέψεις 90 και 91).

¹¹ Η UniCredit Hungary Bank επικαλείται την απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Bank Primus (C-421/14, EU:C:2016:69, σκέψη 52).

¹² Η UniCredit Bank Hungary επικαλείται, ειδικότερα, τις αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659), της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88), και της 30ής Μαΐου 2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340).

¹³ Η Ουγγρική Κυβέρνηση επικαλείται, ειδικότερα, τις αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88), και της 30ής Μαΐου 2013, Jörös (C-97/11, EU:C:2013:340).

ότι δεν είναι δυνατόν να προσκομίσει αυτεπαγγέλτως αποδεικτικά στοιχεία. Όπως επισήμανε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το καθήκον του εθνικού δικαστή να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων συνδέεται με το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13, και, όταν υπάρχουν ενδείξεις ότι ρήτρα θα μπορούσε να είναι καταχρηστική αλλά ο δικαστής χρειάζεται περαιτέρω αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να σχηματίσει άποψη επί του ζητήματος αυτού, το ουγγρικό δίκαιο προβλέπει ότι ο δικαστής οφείλει να ενημερώσει τους διαδίκους για την πιθανότητα αυτή και ο καταναλωτής έχει εν συνεχεία τη δυνατότητα να διευρύνει το αίτημά του και να περιλάβει στη δικογραφία τα σχετικά έγγραφα.

32. Προς στήριξη της θέσεώς της, η Ουγγρική Κυβέρνηση επικαλείται ορισμένες γνωμοδοτήσεις του Κúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου)¹⁴ στις οποίες το εν λόγω δικαστήριο σημειώνει ειδικότερα ότι, εφόσον ο δικαστής πρέπει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας, πρέπει να επιτρέπει στους διαδίκους να υποβάλουν παρατηρήσεις επ' αυτού, προκειμένου να αποφεύγονται αποφάσεις που θέτουν τους διαδίκους προ εκπλήξεως. Η Ουγγρική Κυβέρνηση επισημαίνει επίσης τη συνοπτική γνωμοδότηση της ομάδας που αναλύει τη νομολογία του Κúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου) περί των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης¹⁵, όπου εκτίθεται, μεταξύ άλλων, ότι, επί αγωγών που ασκούνται από καταναλωτή με αίτημα να κηρυχθεί η ακυρότητα καταχρηστικών ρητρών, ο δικαστής οφείλει κατά το δίκαιο της Ένωσης να εξετάζει μόνον τις ρήτρες που δεν επικαλέστηκε ο καταναλωτής αλλά είναι ουσιώδεις για την ερμηνεία των διατάξεων που είναι αναγκαίες για την κρίση επί της αγωγής ή της αντικρούσεως ή εκείνες που επηρεάζουν την εφαρμογή τους, και ότι, κατά τον καθορισμό του αν οι εν λόγω ρήτρες είναι καταχρηστικές, ο δικαστής δεν δύναται να αποφαινεται πέραν των πραγματικών περιστατικών που αποδείχθηκαν με βάση τις αποδείξεις που προσκόμισαν οι διάδικοι ή είναι πασιδήλα.

33. Η Ουγγρική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι από την οδηγία 93/13 και τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι επίσης όλες οι άλλες ρήτρες της σύμβasεως πρέπει να εξετάζονται, προκειμένου να εκτιμηθεί αν η ρήτρα που αποτελεί τη βάση της αγωγής είναι καταχρηστική. Κατά την εξέταση αυτή, ο εθνικός δικαστής δύναται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ορισμένων ρητρών της σύμβasεως τις οποίες δεν επικαλέστηκε ο καταναλωτής. Εντούτοις, ο εθνικός δικαστής δύναται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μόνο των ρητρών για τις οποίες έχει στη διάθεσή του τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία.

34. Στο ίδιο πνεύμα, η Ουγγρική Κυβέρνηση θεωρεί ότι στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση, υπό την έννοια ότι αν, στην περίπτωση που η εξέταση διενεργείται εντός των ορίων του αιτήματος της αγωγής, ο εθνικός δικαστής διαπιστώσει, με βάση τα διαθέσιμα νομικά και πραγματικά στοιχεία, ότι συμβατική ρήτρα είναι προδήλως καταχρηστική, οφείλει να την λάβει υπόψη αυτεπαγγέλτως, ακόμη και αν οι διάδικοι δεν την επικαλέστηκαν.

35. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Δικαστήριο πρέπει να δώσει από κοινού στα τρία προδικαστικά ερωτήματα την απάντηση ότι τα άρθρα 4, παράγραφος 1, και 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι στον εθνικό δικαστή που καλείται να αποφανθεί επί του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών σε συμβάσεις που συνήφθησαν με καταναλωτές εναπόκειται, όταν αξιολογεί τις ρήτρες αυτές, να λαμβάνει υπόψη τις περιστάσεις της σύμβasεως και όλες τις άλλες ρήτρες της και να αποφαινεται λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες αυτούς όταν διαπιστώνει τον καταχρηστικό χαρακτήρα της συμβατικής ρήτρας ή να διασφαλίζει ότι η σύμβαση δύναται να διατηρηθεί χωρίς την καταχρηστική ρήτρα. Η υποχρέωση του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας

¹⁴ Η Ουγγρική Κυβέρνηση επικαλείται τη γνωμοδότηση 1/2005 (VI. 15.) PK και τη γνωμοδότηση 2/2010 (VI. 28.) PK του Κúria (Ανωτάτου Δικαστηρίου).

¹⁵ «Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazhatósága kölcsönszerződéseknél» («Η δυνατότητα εφαρμογής των εννόμων συνεπειών της ακυρότητας προκειμένου περί των πιστωτικών συμβάσεων»), 2015, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemen_y_i.pdf

93/13 δεν φθάνει μέχρι του σημείου να απαιτεί από αυτόν να εξετάζει ατομικά τον καταχρηστικό χαρακτήρα κάθε συμβατικής ρήτρας όταν ο καταναλωτής δεν το επιθυμεί, υπό την προϋπόθεση ότι ο καταναλωτής δεν στερείται του δικαιώματος που του παρέχεται από το εθνικό δικονομικό δίκαιο, και ειδικότερα από την αρχή του δεδικασμένου, να αμφισβητήσει με άλλη αγωγή τις ρήτρες που δεν προσβλήθηκαν στην κύρια δίκη.

36. Η Επιτροπή, παραπέμποντας στη νομολογία του Δικαστηρίου¹⁶, διατείνεται ότι, ενώ τα άρθρα 4, παράγραφος 1, και 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν επιβάλλουν στον εθνικό δικαστή να εξετάζει ατομικά κάθε μία από τις ρήτρες όταν προβαίνει σε συνολική εκτίμηση της συμβάσεως, αν, κατά την αξιολόγηση αυτή, ο δικαστής εντοπίσει άλλες ρήτρες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν καταχρηστικές, οφείλει να το επισημάνει στους διαδίκους και να καλέσει τον καταναλωτή να τροποποιήσει το αίτημα της αγωγής του, προκειμένου να διασφαλίσει την αποτελεσματικότητα του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Το αίτημα του ενάγοντος συνιστά το όριο της αυτεπάγγελτης εξετάσεως από τον δικαστή βάσει της οδηγίας 93/13 και το ζήτημα αν ο καταναλωτής εκπροσωπείται από δικηγόρο δεν έχει σημασία για το επίπεδο προστασίας που εγγυάται η οδηγία αυτή. Όπως η Επιτροπή ανέφερε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως όλες τις ύποπτες για καταχρηστικότητα συμβατικές ρήτρες όταν διαθέτει τα νομικά και τα πραγματικά στοιχεία, και ο δικαστής πρέπει επίσης, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου¹⁷, να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων, δυνάμενος, στο πλαίσιο αυτό, να ζητήσει από τους διαδίκους να προσκομίσουν τα σχετικά αποδεικτικά έγγραφα ώστε να μπορέσει να κρίνει αν συγκεκριμένη ρήτρα είναι καταχρηστική.

VI. Ανάλυση

37. Η ανάλυσή μου χωρίζεται σε δύο τμήματα. Πρώτον, στο τμήμα Α θα εξετάσω το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, καθόσον αφορά την έκταση της υποχρέωσης του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών υπό το πρίσμα των άρθρων 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Δεύτερον, στο τμήμα Β θα εξετάσω από κοινού το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, καθόσον σχετίζονται επίσης με την εκτίμηση από τον εθνικό δικαστή του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13.

Α. Το πρώτο προδικαστικό ερώτημα

38. Με το πρώτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν, κατά τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα όλων των ρητρών της συμβάσεως, ακόμη και αν αυτές δεν είναι αναγκαίες για την κρίση επί των επίδικων αιτημάτων των διαδίκων, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της πολιτικής δικονομίας ότι οι διάδικοι καθορίζουν το αντικείμενο της διαφοράς (αρχή της διαθέσεως) και ο δικαστής δεν δύναται να διευρύνει το αντικείμενο αυτό (*ne ultra petita*), καθώς και τους κανόνες περί νομικής εκπροσωπήσεως όπως αυτοί προβλέπονται στην ουγγρική νομοθεσία (βλ. σημεία 7 έως 11 των παρουσών προτάσεων).

39. Έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι, σύμφωνα με τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ο εθνικός δικαστής υποχρεούται να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που έχουν σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς και συνδέονται με τα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας.

¹⁶ Η Επιτροπή επικαλείται, ειδικότερα, τις αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164), και της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283).

¹⁷ Η Επιτροπή επικαλείται τις αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659), και της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88).

40. Για να απαντήσω στο ερώτημα αυτό, θα εξετάσω πρώτα το εύρος της υποχρέωσης του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρητρες. Στη συνέχεια, θα εξετάσω την έκταση της υποχρέωσης του εθνικού δικαστή να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων. Τέλος, θα εξετάσω τη σημασία που ενδεχομένως έχει το αν ο καταναλωτής εκπροσωπείται ή δεν εκπροσωπείται από δικηγόρο.

1. Το εύρος της αυτεπάγγελτης εξέτασης των καταχρηστικών ρητρών

41. Πρέπει να σημειωθεί εξ αρχής ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπό κρίση υπόθεση δεν έχει ακόμη εξεταστεί στη νομολογία του Δικαστηρίου. Πράγματι, όπως επισημαίνεται στις παρατηρήσεις της UniCredit Bank Hungary, στη μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την αυτεπάγγελτη εξέταση των καταχρηστικών ρητρών από τον εθνικό δικαστή υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, δεν είχε αμφισβητηθεί, γενικώς, ότι οι συμβατικές ρητρες συνιστούσαν τη βάση των αξιώσεων των διαδίκων ή αποτελούσαν το αντικείμενο της διαφοράς ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου¹⁸.

42. Επίσης, στην απόφασή του στην υπόθεση OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750) το Δικαστήριο εξέτασε διαφορετικό ζήτημα. Με το πέμπτο προδικαστικό του ερώτημα¹⁹, το αιτούν δικαστήριο είχε ρωτήσει αν, υπό το πρίσμα της αρχής της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους, αποκλείεται η αυτεπάγγελτη εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών που δεν επικαλέστηκε με την αγωγή του ο καταναλωτής προς στήριξη του αιτήματός του. Στην απόφασή του²⁰, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως, χωρίς κατ' ανάγκην να έχει προβληθεί από τον ενάγοντα, τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας, υπό την προϋπόθεση ότι διαθέτει τα προς τούτο αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία. Επομένως, μολονότι η απόφαση στην υπόθεση OTP Bank και OTP Faktoring ασκεί επιρροή εν προκειμένω, δεν εξέτασε την έκταση στην οποία ο αυτεπάγγελτος έλεγχος των καταχρηστικών ρητρών από τον εθνικό δικαστή καλύπτει όλες τις ρητρες της συμβάσεως.

43. Σε γενικές γραμμές, η αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους αποτελεί κατευθυντήρια αρχή στις πολιτικές δίκες σε όλα τα κράτη μέλη, ιδίως δε όσον αφορά τις αγωγές που ασκούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων από καταναλωτές²¹. Κατά την αρχή αυτή, η πρωτοβουλία κινήσεως ή τερματισμού της δίκης και καθορισμού του αντικειμένου της διαφοράς ανήκει στους διαδίκους και, συνεπώς, ο δικαστής δεν δύναται να προχωρήσει πέρα από το αντικείμενο αυτό (*ne ultra petita*)²².

18 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, ιδίως σκέψεις 49, 52 και 56), της 30ής Μαΐου 2013, Jörs (C-397/11, EU:C:2013:340, ιδίως σκέψεις 15 έως 17, 21 και 23), και της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 30).

19 Βλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψεις 33 και 34).

20 Βλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψεις 84 έως 91).

21 Βλ., συναφώς, Έκθεση που καταρτίστηκε από consortium ευρωπαϊκών πανεπιστημίων υπό το Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law, όπως είχε ανατεθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «An evaluation study of national procedural laws and practices in terms of their impact on the free circulation of judges and on the equivalence and effectiveness of the procedural protection of consumers under EU consumer law», JUST/2014/RCON/PR/CIVI/0082, Strand 2, Procedural Protection for Consumers, Ιούνιος 2017 (στο εξής: Μελέτη Αξιολογήσεως), σημεία 289 έως 295. Θα ήταν χρήσιμο να σημειωθεί ότι η εν λόγω αρχή διατυπώνεται σε διάφορες γλώσσες όπως, επί παραδείγματι, στην ολλανδική («lijdelijkheidsbeginsel»), στη γαλλική («principe dispositif»), στη γερμανική («Dispositionsgrundsatz»), στην ουγγρική («rendelkezési elv») και στην ισπανική («principio dispositivo»).

22 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Hochtief (C-300/17, EU:C:2018:635, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), προτάσεις του γενικού εισαγγελέα D. Ruiz-Jarabo Colomer στην υπόθεση Vedial κατά ΓΕΕΑ (C-106/03 P, EU:C:2004:457, σημεία 28 έως 30), της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:128, σημείο 32) και του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση British Airways κατά Επιτροπής (C-122/16 P, EU:C:2017:406, σημεία 84 και 85), σημειούμενου ότι η αρχή *ne ultra petita* αποτελεί απόρροια της αρχής της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους.

44. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την αυτεπάγγελτη εξέταση των καταχρηστικών ρητρών από τον εθνικό δικαστή, υπό το πρίσμα των άρθρων 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, επηρεάζει την αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους, υπό την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής πρέπει να έχει ενεργητικό ρόλο εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρητρών σε συμβάσεις που έχουν συναφθεί με καταναλωτές, ακόμη και αν αυτό θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα, κατά το εθνικό δικονομικό δίκαιο, ότι ο δικαστής θα υπερβεί τα όρια της ένδικης διαφοράς όπως αυτή ορίστηκε από τους διαδίκους²³.

45. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές²⁴, ενώ κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, σε συνδυασμό με την εικοστή τέταρτη αιτιολογική της σκέψη, τα κράτη μέλη οφείλουν να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για την αποτροπή της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές²⁵. Μολονότι οι ανωτέρω διατάξεις έδωσαν λαβή για τη διαμόρφωση εκτεταμένης νομολογίας²⁶, θα αναφερθώ στις πιο σημαντικές αρχές που έχουν εφαρμογή για την ανάλυσή μου της υπό κρίση υποθέσεως οι οποίες αντλούνται από τη νομολογία αυτή.

46. Το Δικαστήριο έχει κρίνει, αρχής γενομένης με τη θεμελιώδη απόφασή του στην υπόθεση *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*²⁷, ότι το σύστημα προστασίας που εισήγαγε η οδηγία 93/13 ερείδεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενή θέση σε σχέση με τον επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και το επίπεδο πληροφόρησης, θέση η οποία τον κάνει να συμφωνήσει με τους όρους που ο επαγγελματίας έχει εκ των προτέρων

23 Βλ., επί παραδείγματι, Ανθή Μπέκα, *The Active Role of Courts in Consumer Litigation: Applying EU Law of the National Courts' Own Motion* (Intersentia 2018) σ. 123 έως 125 και οι εκεί περιεχόμενες παραπομπές. Όπως αναγνώρισε το Δικαστήριο στην απόφασή του της 7ης Ιουνίου 2007, *van der Weerd* κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05, EU:C:2007:318, σκέψη 40), αναφορικά με την αυτεπάγγελτη εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης από τον εθνικό δικαστή, η προσέγγιση του Δικαστηρίου στον τομέα του ενωσιακού δικαίου προστασίας του καταναλωτή και, ιδίως, όσον αφορά την οδηγία 93/13 διαφέρει από την προσέγγιση που ακολουθείται στη νομολογία που απορρέει από την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, *van Schijndel και van Veen* (C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441). Για λεπτομερή συζήτηση, βλ., επί παραδείγματι, Μπέκα, ό.π., κεφάλαιο 2· Arthur Hartkamp κ.λπ. (επιμ.), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law* (Hart 2017) κεφάλαιο 7.

24 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 2017, *Banco Primus* (C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψεις 41 και 42), και της 17ης Μαΐου 2018, *Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen* (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψεις 27 και 35). Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 είναι διάταξη αναγκαστικού δικαίου, η οποία πρέπει να θεωρείται ισοδύναμη με εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξεως.

25 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, *Kásler και Káslerné Rábai* (C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 78), και της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, *OTP Bank και OTP Faktoring* (C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 86).

26 Για γενική συζήτηση, βλ., επί παραδείγματι, ανακοίνωση της Επιτροπής, Κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία και την εφαρμογή της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 2019, C 323, σ. 4) (στο εξής: ανακοίνωση της Επιτροπής), τμήμα 5. Όπως επισημαίνεται εκεί, παράλληλα με τη νομολογία με την οποία καθιερώνεται η αυτεπάγγελτη εξέταση των καταχρηστικών ρητρών από τον εθνικό δικαστή υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, υπάρχει σημαντική νομολογία σχετικά με την εφαρμογή της στο πλαίσιο των διαφόρων εθνικών δικονομικών κανόνων, η οποία συνεπάγεται εκτίμηση της συμβατότητάς τους με τις αρχές ότι οι εν λόγω κανόνες δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας), καθώς και με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας την οποία εγγυάται το δίκαιο της Ένωσης.

27 Βλ. απόφαση της 27ης Ιουνίου 2000 (C-240/98 έως C-244/98, EU:C:2000:346, σκέψεις 25 έως 29).

καταρτίσει, χωρίς ο καταναλωτής να μπορεί να ασκήσει επιρροή επί του περιεχομένου τους²⁸. Προς διασφάλιση της προστασίας που προβλέπει η οδηγία 93/13, η έλλειψη ισορροπίας μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία μπορεί να διορθωθεί μόνο με θετική δράση, μη συνδεδεμένη με τους συμβαλλόμενους²⁹.

47. Ακριβώς υπό το πρίσμα των εκτιμήσεων αυτών, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο εθνικός δικαστής, κατά την άσκηση των καθηκόντων που έχει βάσει της οδηγίας 93/13, οφείλει να αξιολογεί αυτεπαγγέλτως αν συμβατική ρήτρα είναι καταχρηστική και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να διορθώνει την υφιστάμενη έλλειψη ισορροπίας μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία³⁰. Η ανωτέρω υποχρέωση που έχει ο εθνικός δικαστής θεωρείται αναγκαία για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του καταναλωτή, λαμβανομένου υπόψη του μη ασήμαντου κινδύνου ο καταναλωτής να μην έχει επίγνωση των δικαιωμάτων του ή να συναντά δυσχέρειες κατά την άσκησή τους³¹.

48. Ειδικότερα, στο πλαίσιο αυτό, η από το Δικαστήριο σαφής αναγνώριση, πρώτα με την απόφαση Pannon³², της υποχρέωσης, σε αντιδιαστολή προς την εξουσία, του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών υπό το πρίσμα της οδηγίας 93/13, συνοδεύτηκε από την προϋπόθεση ο εθνικός δικαστής να έχει στη διάθεσή του τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία³³. Αν δεν έχει στη διάθεσή του τα στοιχεία αυτά, ο εθνικός δικαστής δεν είναι σε θέση να εξετάσει αν συμβατική ρήτρα είναι καταχρηστική κατά την οδηγία αυτή³⁴.

49. Στην υπό κρίση υπόθεση, λαμβανομένης υπόψη της μνημονευθείσας νομολογίας και, ιδίως, της προϋποθέσεως ότι ο εθνικός δικαστής πρέπει να έχει στη διάθεσή του τα νομικά και πραγματικά στοιχεία που είναι αναγκαία για την αυτεπάγγελτη εκτίμηση, φρονώ ότι η έκταση του καθήκοντος του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικών ρητρών κατά την έννοια της οδηγίας 93/13 περιορίζεται σε εκείνες τις συμβατικές ρήτρες που έχουν σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς και συνδέονται με τα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας.

50. Αυτή η προτεινόμενη προσέγγιση μπορεί να θεωρηθεί ότι συνάδει με την αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους, δεδομένου ότι δεν εξέρχεται των ορίων της διαφοράς, όπως έχει καθοριστεί από τους διαδίκους. Όπως σημείωσε ένας σχολιαστής: «Ακόμη και αν η συζητητική αρχή στην πολιτική δίκη [κατά την οποία η οριοθέτηση του αντικειμένου της διαφοράς

28 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2019, Abanca Corporación Bancaria and Bankia (C-70/17 και C-179/17, EU:C:2019:250, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

29 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 17ης Μαΐου 2018, Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, σκέψη 28 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, ακόμη και αν η οδηγία 93/13 επιβάλλει στον εθνικό δικαστή να έχει ενεργητικό ρόλο υπέρ του καταναλωτή, τούτο δεν σημαίνει ότι ο δικαστής πρέπει να ανορθώσει όλες τις συνέπειες από την πλήρη αδράνεια του καταναλωτή. Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψη 62 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Στην υπό κρίση υπόθεση, ενδέχεται να υπάρχουν ανακολουθίες μεταξύ της δικογραφίας που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο και ορισμένων παρατηρήσεων των μετεχόντων στην προδικαστική διαδικασία, ειδικότερα δε ο ισχυρισμός ότι οι νόμοι DH1 και DH2 ήταν η αιτία που οδήγησε το αιτούν δικαστήριο να περατώσει τη νέα δίκη (βλ. σημεία 17 έως 20 των παρουσιών προτάσεων) φαίνεται να μην στοιχεί με τις παρατηρήσεις της UniCredit Bank Hungary κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, κατά τις οποίες η G. Lintner δεν ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση του αιτούντος δικαστηρίου να αναφέρει ποιες ρήτρες επιθυμεί να προσβάλει. Δεδομένου ότι τα ζητήματα αυτά εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου, δεν θα τα εξετάσω περαιτέρω.

30 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 87 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, OTP Bank και OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, σκέψη 88 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

32 Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, σκέψεις 32 και 35)· βλ. επίσης, συναφώς, απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Tomášová (C-168/15, EU:C:2016:602, σκέψεις 28 έως 31).

33 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 46), και της 30ής Μαΐου 2013, Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340, σκέψη 28).

34 Βλ., συναφώς, απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2018, Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, σκέψη 47), και διάταξη της 28ης Νοεμβρίου 2018, PKO Bank Polski (C-632/17, EU:C:2018:963, σκέψη 38).

εναπόκειται στους διαδίκους] μετριάζεται προκειμένου να διευθετηθεί η υποκείμενη έλλειψη ισορροπίας μεταξύ των συμβαλλομένων, οι δίκες σε υποθέσεις προστασίας των καταναλωτών δεν έχουν αποκτήσει ανακριτικό χαρακτήρα. Η απαίτηση τηρήσεως των πραγματικών ορίων της επίδικης διαφοράς είναι η “συνοριακή γραμμή” που οι δικαστές δεν μπορούν να διαβούν»³⁵.

51. Αντιθέτως, όπως επισημαίνεται σε όλες τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν εν προκειμένω οι μετέχοντες στην προδικαστική διαδικασία, προσέγγιση που θα επέβαλλε στον εθνικό δικαστή να προβαίνει αυτεπαγγέλτως σε απεριόριστη εξέταση του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικών ρητρών βάσει της οδηγίας 93/13, θα αντέβαινε σε θεμελιώδεις αρχές του πολιτικού δικονομικού δικαίου των κρατών μελών, μεταξύ των οποίων στην αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικείμενου της δίκης από τους διαδίκους και στην αρχή της απαγορεύσεως στον δικαστή να αποφαινεται *ultra petita*.

52. Συγχρόνως, με την προτεινόμενη προσέγγιση διασφαλίζονται το σύστημα προστασίας των καταναλωτών, το οποίο είναι το υπόβαθρο της οδηγίας 93/13, και ο ενεργητικός ρόλος του εθνικού δικαστή όταν εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρητρών τις οποίες δεν έχει προσβάλει ο καταναλωτής, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου που μνημονεύεται στα σημεία 46 και 47 των παρουσών προτάσεων³⁶.

53. Η προτεινόμενη προσέγγιση επίσης ευθυγραμμίζεται με τη νομολογία και την πρακτική ορισμένων κρατών μελών³⁷. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, οι δικαστές οφείλουν να μην εφαρμόζουν καταχρηστικές ρήτρες σε υποθέσεις που αφορούν καταναλωτές όταν ο καταχρηστικός χαρακτήρας απορρέει από τα στοιχεία της διαφοράς³⁸. Στις Κάτω Χώρες, το Hoge Raad (Ανώτατο Δικαστήριο) δέχθηκε με την απόφασή του στην υπόθεση Heesakkers κατά Voets³⁹ ότι, αν ο δικαστής έχει στη διάθεσή του τις αναγκαίες πληροφορίες σχετικά με το πραγματικό και το κανονιστικό πλαίσιο της διαφοράς ώστε να του δημιουργούνται υπόνοιες ότι σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 και περιέχει καταχρηστική ρήτρα κατά την ανωτέρω έννοια, οφείλει να εξετάσει το ζήτημα, ακόμη και αν ούτε η αγωγή ούτε η αντίκρουση βασίστηκαν σε ισχυρισμούς με τους οποίους επιδιώκεται η διενέργεια τέτοιας εξετάσεως. Στην Ισπανία, αποφάσεις του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου) εκθέτουν ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών, εφόσον διαθέτει τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία⁴⁰. Περαιτέρω, υπό το πρίσμα των παρατηρήσεων της Ουγγρικής Κυβερνήσεως (βλ. σημεία 31 και 32 των παρουσών προτάσεων), φαίνεται ότι στην Ουγγαρία η αυτεπάγγελτη εξέταση από τον εθνικό δικαστή έχει εφαρμογή επί των ρητρών των οποίων ο καταχρηστικός χαρακτήρας δύναται να διαπιστωθεί βάσει των εγγράφων της δικογραφίας.

35 Μπέκα (βλ. υποσημείωση 23 των παρουσών προτάσεων), σ. 77 και 192.

36 Σημειωτέον ότι νωρίτερα, στην έκθεση της Επιτροπής για την εφαρμογή της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, COM(2000) 248 τελικό, 27 Απριλίου 2000, τμήμα 4, σ. 19 και 20, η Επιτροπή είχε επισημάνει: «Είναι αυτονόητο ότι πρόκειται για την αρμοδιότητα/καθήκον για την αυτεπάγγελτη εκτίμηση του ενδεχόμενου καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που είναι σχετικές με την επίλυση της διαφοράς και όχι όλων των άλλων ρητρών της σύμβασης.»

37 Βλ., επί παραδείγματι, Hartkamp κ.λπ. (βλ. υποσημείωση 23 των παρουσών προτάσεων), σ. 433 έως 461 (συγκριτική ανάλυση νομολογίας σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες από το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ουγγαρία, την Ιταλία, τις Κάτω Χώρες, την Πολωνία, την Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο).

38 Βλ. άρθρο R632-1 του Code de la consommation (κώδικα προστασίας του καταναλωτή) (αγγλική μετάφραση βασισμένη στην Μπέκα (βλ. υποσημείωση 23 των παρουσών προτάσεων), σ. 195 και 328 έως 334). Η εν λόγω διάταξη ορίζει: «Le juge peut relever d'office toutes les dispositions du présent code dans les litiges nés de son application. Il écarte d'office, après avoir recueilli les observations des parties, l'application d'une clause dont le caractère abusif ressort des éléments du débat.»

39 Βλ. απόφαση του Hoge Raad der Nederlanden (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Κάτω Χώρες) της 13ης Σεπτεμβρίου 2013, 274 ECLI:NL:HR:2013:691 (αγγλική μετάφραση βασισμένη στους Hartkamp κ.λπ. (βλ. υποσημείωση 23 των παρουσών προτάσεων), σ. 436 έως 440, ιδίως σ. 438). Για περαιτέρω συζήτηση, βλ., επί παραδείγματι, Alain Ancery και Bart Krans, «Consumer Protection and EU-Driven Judicial Activism in the Netherlands», σε Anna Nylund και Magne Strandberg (επιμ.), *Civil Procedure and Harmonisation of Law: The Dynamics of EU and International Treaties* (Intersentia 2019) 125, ιδίως σ. 136 και 137.

40 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία) της 4ης Ιουνίου 2019, ECLI:ESTS:2019:1713, και της 4ης Ιουνίου 2019, ECLI:ESTS:2019:1942.

2. Η αυτεπαγγέλτως διατασσόμενη διεξαγωγή αποδείξεων

54. Με παραπομπή στις παρατηρήσεις της Ουγγρικής Κυβέρνησεως και της Επιτροπής (βλ. σημεία 31 και 36 των παρουσών προτάσεων), είναι αναγκαίο να εξεταστεί αν, όταν ο εθνικός δικαστής έχει ενδείξεις ή υπόνοιες ότι συμβατικές ρήτρες που έχουν σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς και συνδέονται με τα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας θα μπορούσαν να είναι καταχρηστικές, απαιτεί η οδηγία 93/13 να έχει τη δυνατότητα ο δικαστής να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να το εξακριβώσει;

55. Φρονώ ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 απαιτούν να παρέχεται στον εθνικό δικαστή η δυνατότητα να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων για τη συμπλήρωση της δικογραφίας, όπως να ζητεί από τους διαδίκους διευκρινίσεις ή αποδεικτικά έγγραφα, προκειμένου να συγκεντρώσει τα αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία για να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν συμβατική ρήτρα είναι καταχρηστική. Τούτο δε, για τους ακόλουθους λόγους.

56. Στην υπόθεση VB Pénzügyi Lízing⁴¹, στο πλαίσιο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που είχε υποβληθεί από ουγγρικό δικαστήριο, το Δικαστήριο είχε ερωτηθεί, μεταξύ άλλων, αν, σε περίπτωση που ο εθνικός δικαστής έχει αμφιβολίες ως προς το αν συμβατική ρήτρα περί απονομής αποκλειστικής κατά τόπον αρμοδιότητας είναι καταχρηστική, οφείλει να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να εξακριβωθούν τα πραγματικά και τα νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία για να εκτιμήσει αν η ρήτρα αυτή είναι καταχρηστική, όταν οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες το επιτρέπουν μόνον αν το ζητήσει ένας εκ των διαδίκων.

57. Στην απόφασή του⁴² το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προκειμένου να διαπιστώσει αν ρήτρα περί απονομής αποκλειστικής κατά τόπον αρμοδιότητας, περιλαμβανόμενη σε συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή σύμβαση η οποία αποτελεί το αντικείμενο της ενώπιόν του διαφοράς, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13 και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, να κρίνει αυτεπαγγέλτως αν μια τέτοια ρήτρα είναι καταχρηστική. Χωρίζοντας την εξέταση σε δύο στάδια, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στο πρώτο στάδιο, ο δικαστής πρέπει, «σε όλες τις περιπτώσεις και ανεξαρτήτως περιεχομένου των κανόνων του εσωτερικού δικαίου», να κρίνει αν η επίμαχη ρήτρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, στο δεύτερο στάδιο, να αξιολογεί τη ρήτρα αυτή, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, σύμφωνα με τις κατά την εν λόγω οδηγία απαιτήσεις σχετικά με τον καταχρηστικό χαρακτήρα.

58. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε όσα έκρινε στην απόφαση VB Pénzügyi Lízing σε μεταγενέστερες υποθέσεις, ενίοτε σε σχέση με ρήτρα περί απονομής αποκλειστικής κατά τόπον αρμοδιότητας⁴³, ή στο πλαίσιο πιο γενικών ρητρών υπό την έννοια ότι ο εθνικός δικαστής οφείλει να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων ως προς το αν ρήτρα περιλαμβανόμενη σε σύμβαση συναφθείσα μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, να εκτιμά αυτεπαγγέλτως αν η ρήτρα αυτή είναι καταχρηστική⁴⁴.

41 Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2010 (C-137/08, EU:C:2010:659, σκέψεις 24, 25 και 45).

42 Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2010, VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:659, σκέψεις 49 και 56). Πρβλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση VB Pénzügyi Lízing (C-137/08, EU:C:2010:401, σημεία 109 έως 115).

43 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 44), και της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 47). Βλ., επίσης, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:74, ιδίως σημεία 32 έως 46).

44 Βλ., επί παραδείγματι, αποφάσεις της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψη 24), της 9ης Ιουλίου 2015, Bucura (C-348/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:447, σκέψη 43), και της 7ης Νοεμβρίου 2019, Profi Credit Polska (C-419/18 και C-483/18, EU:C:2019:930, σκέψη 66). Βλ. επίσης, επί παραδείγματι, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στην υπόθεση CA Consumer Finance (C-449/13, EU:C:2014:2213, σημείο 31), του γενικού εισαγγελέα M. Szpunar στην υπόθεση Finanzmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, σημείο 39) και της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Margarit Panicello (C-503/15, EU:C:2016:696, σημείο 142 υποσημείωση 70).

59. Εντούτοις, αυτή η νομολογιακή τάση που απορρέει από την απόφαση VB Pénzügyi Lízing φαίνεται ότι έχει αφήσει ανοικτά ζητήματα ιδίως όσον αφορά το αν η υποχρέωση του εθνικού δικαστή να διατάσσει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων περιορίζεται στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 93/13⁴⁵ ή μπορεί να ισχύει επίσης για την αξιολόγηση των καταχρηστικών ρητρών, καθώς και όσον αφορά την έκταση αυτής της διεξαγωγής αποδείξεων.

60. Από τη σκοπιά συγκριτικής οπτικής, προκύπτει ότι το πολιτικό δικονομικό δίκαιο των κρατών μελών παρέχει εν γένει στον δικαστή την εξουσία να διατάσσει τους διαδίκους να προσκομίσουν πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία και να τους θέτει διευκρινιστικές ερωτήσεις, ενώ τα κράτη μέλη ακολουθούν αποκλίνουσες μεταξύ τους προσεγγίσεις όσον αφορά τη λεγόμενη «διεξαγωγή αποδείξεων» –παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση που ο δικαστής συγκεντρώνει αυτεπαγγέλτως αποδεικτικά στοιχεία έχοντας αυτεπαγγέλτως διατάξει την εξέταση μαρτύρων, έχοντας αυτεπαγγέλτως διατάξει την προσκόμιση αποδείξεων από τρίτα πρόσωπα, έχοντας αυτεπαγγέλτως διατάξει πραγματογνωμοσύνη ή έχοντας αυτεπαγγέλτως διενεργήσει αυτοψία– με αποτέλεσμα η συγκέντρωση αποδείξεων να μην περιορίζεται απλώς και μόνο στη διατύπωση ερωτήσεων ή στην αίτηση προσκομίσεως πρόσθετων εγγράφων από τους διαδίκους⁴⁶.

61. Πάνω σε αυτή τη βάση, δύναται να θεωρηθεί ότι η αυτεπαγγέλτως διατασσόμενη από τον εθνικό δικαστή διεξαγωγή αποδείξεων προς συμπλήρωση της δικογραφίας, όπως η διατασσόμενη παροχή διευκρινίσεων ή προσκόμιση αποδεικτικών εγγράφων από τους διαδίκους, προκειμένου να διαμορφώσει άποψη ως προς το αν συμβατική ρήτρα είναι καταχρηστική, συνιστά κατάλληλο μέσο για τη διασφάλιση του συστήματος προστασίας των καταναλωτών κατά την οδηγία 93/13, ώστε ο εθνικός δικαστής να είναι σε θέση να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρήτρες σύμφωνα με τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας.

62. Το γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει τονίσει στη νομολογία του την ανάγκη να υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να γίνει επίκληση της οδηγίας 93/13, δύναται να θεωρηθεί ότι ενισχύει την άποψη ότι ο εθνικός δικαστής εξασφαλίζει επαρκή νομικά και πραγματικά στοιχεία για την αυτεπάγγελτη εξέταση έχοντας, εν ανάγκη, τη δυνατότητα να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων για τον σκοπό αυτόν.

63. Επί παραδείγματι, στην υπόθεση Profi Credit Polska⁴⁷, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, όπου εθνικό δικαστήριο είχε επιληφθεί αγωγής στηριζόμενης σε σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης ως προς την οποία είχε σοβαρές αμφιβολίες όσον αφορά τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρητρών που είχαν συμφωνηθεί μεταξύ των συμβαλλομένων και δεν είχε στη διάθεσή του τα αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία, τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 επιβάλλουν στο δικαστήριο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν οι ρήτρες που συμφωνήθηκαν μεταξύ των συμβαλλομένων είναι καταχρηστικές, και, συναφώς, επιτάσσουν να μπορεί το δικαστήριο να απαιτήσει την προσκόμιση των εγγράφων στα οποία στηρίζεται η αγωγή, έτσι ώστε να είναι σε θέση να βεβαιωθεί ότι δεν θίγονται τα δικαιώματα που οι καταναλωτές αντλούν από την οδηγία αυτή. Το Δικαστήριο τόνισε ότι η ως άνω απαίτηση ουδόλως αντιβαίνει προς την αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους, καθόσον εντάσσεται στο σχετικό με τη διεξαγωγή αποδείξεων στάδιο της δίκης.

45 Βλ., συναφώς, Verica Trstenjak, «Procedural Aspects of European Consumer Protection Law and the Case Law of the CJEU», *European Review of Private Law* 451, 2013, σ. 468 έως 472.

46 Βλ., επί παραδείγματι, Μελέτη Αξιολογήσεως (βλ. υποσημείωση 21 των παρουσών προτάσεων, σημεία 390 έως 395). Όπως επισημαίνεται περαιτέρω στα σημεία 396 έως 399 της Μελέτης Αξιολογήσεως, το ζήτημα της ιδιότητας του καταναλωτή όσον αφορά τα θέματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της σχετικής οδηγίας της Ένωσης δύναται να θεωρηθεί μέρος του καθήκοντος του δικαστή να χαρακτηρίζει τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως με γνώμονα τους σχετικούς νομικούς κανόνες, κατ' εφαρμογήν της αρχής *iura novit curia*. Βλ., συναφώς, απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψεις 39 έως 48).

47 Βλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019 (C-419/18 και C-483/18, EU:C:2019:930, ιδίως σκέψεις 64, 66 έως 68 και 77).

64. Αντιθέτως, πρέπει να επισημανθεί ότι ενώπιον του Δικαστηρίου δεν προβλήθηκαν επιχειρήματα ως προς το ότι τυχόν υποχρέωση του εθνικού δικαστή να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη «διεξαγωγή ευρύτερων αποδείξεων», όπως εκτίθεται στο σημείο 60 των παρούσων προτάσεων, θα ήταν αναγκαία για τη διασφάλιση του συστήματος προστασίας των καταναλωτών κατά την οδηγία 93/13 υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως. Το ζήτημα αυτό παραμένει κατ' αρχήν στην εξουσία εκτίμησης του εθνικού δικαστή βάσει του οικείου εθνικού δικονομικού δικαίου, υπό την επιφύλαξη ότι αυτό συνάδει με το δίκαιο της Ένωσης⁴⁸.

3. Νομική εκπροσώπηση

65. Ως καταληκτική παρατήρηση, φρονώ ότι, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, το ζήτημα της νομικής εκπροσώπησης δεν ασκεί επιρροή όσον αφορά την εκτίμηση του εύρους της αυτεπάγγελτης εξετάσεως από τον εθνικό δικαστή των καταχρηστικών ρητρών βάσει της οδηγίας 93/13.

66. Αναγνωρίζω ότι, από συγκριτική σκοπιά, ακόμη και αν στα κράτη μέλη που τηρούν αυστηρά την αρχή της ελεύθερης διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης από τους διαδίκους, η έκταση στην οποία ο δικαστής έχει ενεργητικό ρόλο και/ή εξετάζει αυτεπαγγέλτως ζητήματα εξαρτάται από διάφορες συνθήκες, όπως το αν εκπροσωπείται ο διάδικος, καθώς και ότι, σε ορισμένα κράτη μέλη, αναμένεται από τον δικαστή να έχει πιο ενεργητικό ρόλο σε περίπτωση που ο ασθενέστερος διάδικος δεν εκπροσωπείται από δικηγόρο, με σκοπό να αμβλυνθεί η ανισότητα μεταξύ των διαδίκων⁴⁹.

67. Τούτου λεχθέντος, όπως υποστήριξε η Ουγγρική Κυβέρνηση, το σύστημα προστασίας που προβλέπει η οδηγία 93/13 και η υποχρέωση του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τις καταχρηστικές ρήτρες, η οποία απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου που μνημονεύεται στα σημεία 46 και 47 των παρούσων προτάσεων, βασίζονται στην έλλειψη ισορροπίας μεταξύ του καταναλωτή και του επαγγελματία κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως, και όχι κατά τον χρόνο ασκήσεως των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν.

68. Κατά συνέπεια, όπως το Δικαστήριο έκρινε στην υπόθεση *Rampion* και *Godard*⁵⁰, η οποία αφορούσε ερμηνεία της νομοθεσίας της Ένωσης για την καταναλωτική πίστη⁵¹, το γεγονός ότι ενάγων είναι καταναλωτής και ο καταναλωτής εκπροσωπείται στην εν λόγω δίκη από δικηγόρο, δεν δικαιολογεί διαφορετικό συμπέρασμα όσον αφορά την αναγκαιότητα αυτεπάγγελτης παρεμβάσεως του δικαστηρίου, δεδομένου ότι το ζήτημα της αυτεπάγγελτης εξετάσεως πρέπει να επιλύεται ανεξαρτήτως των συγκεκριμένων περιστάσεων της υποθέσεως. Η ίδια συλλογιστική ισχύει όσον αφορά την εκτίμηση

48 Βλ., συναφώς, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση *Margarit Panicello* (C-503/15, EU:C:2016:696, σημεία 142 έως 145), όπου επισημαίνεται ότι θα ήταν προβληματική η κατάσταση στην οποία εθνικό δικαστήριο έχει ενδείξεις ως προς το ότι ορισμένες συμβατικές ρήτρες είναι καταχρηστικές, αλλά δεν μπορεί να τις εξετάσει λόγω των περιορισμένων ελεγκτικών εξουσιών του. Πάντως, στην υπόθεση εκείνη, η γενική εισαγγελέα εκτίμησε ότι η επίμαχη εθνική νομοθεσία επέτρεπε στον δικαστή να λάβει υπόψη γραπτά αποδεικτικά στοιχεία, η δε ερμηνεία που δόθηκε ήταν ότι παρείχε διευρυμένες ερευνητικές εξουσίες σε δικαιολογημένες περιπτώσεις οι οποίες, ως εκ τούτου, δεν αντέβαιναν προς την οδηγία 93/13. Το Δικαστήριο δεν είχε την ευκαιρία να αποφανθεί επί του ζητήματος αυτού, καθόσον απέρριψε την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ως απαράδεκτη. Βλ. απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2017, *Margarit Panicello* (C-503/15, EU:C:2017:126).

49 Βλ., συναφώς, Μελέτη Αξιολογήσεως (βλ. υποσημείωση 21 των παρούσων προτάσεων), ιδίως σημεία 317 έως 320 και 340 έως 342.

50 Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2007, *Rampion* και *Godard* (C-429/05, EU:C:2007:575, σκέψη 65), και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση *Rampion* και *Godard* (C-429/05, EU:C:2007:199, σημείο 107). Βλ. επίσης, συναφώς, απόφαση της 4ης Ιουνίου 2015, *Faber* (C-497/13, EU:C:2015:357, σκέψη 47), και προτάσεις της γενικής εισαγγελέα E. Sharpston στην υπόθεση *Faber* (C-497/13, EU:C:2014:2403, σημείο 72).

51 Οδηγία 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987, L 42, σ. 48), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998 (ΕΕ 1998, L 101, σ. 17). Η οδηγία αυτή καταργήθηκε με την οδηγία 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66).

της αυτεπάγγελτης εξέτασης από τον εθνικό δικαστή των καταχρηστικών ρητρών βάσει της οδηγίας 93/13, λαμβανομένου υπόψη ειδικά του τρόπου με τον οποίο το Δικαστήριο εφάρμοσε τις εκτιμήσεις της σχετικής με την οδηγία 93/13 νομολογίας του στις συγκεκριμένες περιστάσεις της υποθέσεως εκείνης⁵².

69. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, φρονώ ότι τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 επιβάλλουν στον εθνικό δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που έχουν σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς και συνδέονται με τα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας. Οι εν λόγω διατάξεις επιβάλλουν επίσης να έχει ο εθνικός δικαστής τη δυνατότητα να διατάξει αυτεπαγγέλτως τη διεξαγωγή αποδείξεων προς συμπλήρωση της δικογραφίας, προκειμένου να συγκεντρώσει τα αναγκαία νομικά και πραγματικά στοιχεία για να διενεργήσει την εξέταση αυτή.

B. Επί του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

70. Με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημά του από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ο εθνικός δικαστής οφείλει, κατά τα άρθρα 4, παράγραφος 1, 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, όταν εξετάζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας να εξετάζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα όλων των άλλων συμβατικών ρητρών.

71. Έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η απάντηση που πρέπει να δοθεί στα εν λόγω ερωτήματα είναι ότι, κατά τα άρθρα 4, παράγραφος 1, 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ο εθνικός δικαστής δεν οφείλει, στο πλαίσιο της συνολικής εκτιμήσεως της συμβάσεως προκειμένου να εξετάσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας, να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα κάθε μίας από τις άλλες συμβατικές ρήτρες αυτοτελώς. Οι λόγοι που με οδήγησαν στο συμπέρασμα αυτό αναλύονται στη συνέχεια.

72. Υπενθυμίζω ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει στο σχετικό χωρίο ότι «ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της συνάψεως της συμβάσεως περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται»⁵³. Η διάταξη αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών βάσει της οδηγίας 93/13⁵⁴.

73. Όπως έκρινε το Δικαστήριο στην υπόθεση Banif Plus Bank⁵⁵, σχετικά με την ανωτέρω διάταξη, για να εκτιμήσει αν είναι καταχρηστική η συμβατική ρήτρα στην οποία στηρίζεται η αγωγή της οποίας έχει επιληφθεί, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λάβει υπόψη όλες τις άλλες ρήτρες της συμβάσεως και, κατά συνέπεια, όχι μόνον εκείνες στις οποίες στηρίζεται η αγωγή αυτή.

52 Βλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2007, Rampion και Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, ιδίως σκέψεις 60 έως 63 και 69).

53 Η υπογράμμιση δική μου.

54 Για γενική συζήτηση, βλ., επί παραδείγματι, ανακοίνωση της Επιτροπής (βλ. υποσημείωση 26 των παρουσών προτάσεων), τμήμα 3.

55 Βλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψεις 37 έως 41). Βλ. επίσης, επί παραδείγματι, απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, Constructora Principado (C-226/12, EU:C:2014:10, σκέψη 24).

74. Αυτό συνεπάγεται τη συνολική εκτίμηση των ρητρών της συμβάσεως⁵⁶. Πράγματι, όπως τόνισε ο γενικός εισαγγελέας H. Saugmandsgaard Øe, «όσον αφορά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα, η συμβατική ρήτρα δεν μπορεί να απομονωθεί από το πλαίσιο της. Κατά συνέπεια, η σχετική εκτίμηση δεν είναι απόλυτη, αλλά σχετική, στο μέτρο που εξαρτάται από τις ειδικές περιστάσεις που περιέβαλαν τη σύναψη της συμβάσεως, μεταξύ των οποίων και το σωρευτικό αποτέλεσμα όλων των ρητρών της συμβάσεως»⁵⁷.

75. Επομένως, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, επιβάλλει στον εθνικό δικαστή, όταν εξετάζει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συγκεκριμένης ρήτρας, να λαμβάνει υπόψη όλες τις άλλες ρήτρες της συμβάσεως. Εντούτοις, τούτο δεν σημαίνει ότι ο εθνικός δικαστής στο πλαίσιο της εν λόγω συνολικής εκτιμήσεως κατά τα άρθρα 6, παράγραφος 1 και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής, οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα όλων των άλλων ρητρών της συμβάσεως αυτοτελώς.

76. Παρά ταύτα, όπως επισημάνθηκε από την Ουγγρική Κυβέρνηση και την Επιτροπή, κατά τη διαδικασία της συνολικής εκτιμήσεως ο εθνικός δικαστής ενδέχεται να εντοπίσει συμβατικές ρήτρες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν καταχρηστικές και τις οποίες οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως, όταν έχει στη διάθεσή του τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. σημείο 48 των παρούσων προτάσεων). Το γεγονός ότι ο εθνικός δικαστής, προκειμένου να εκτιμήσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα ορισμένης συμβατικής ρήτρας, λαμβάνει υπόψη τις άλλες ρήτρες της συμβάσεως, όχι μόνο δεν θα πρέπει να εξισώνεται με αυτεπάγγελτη εξέταση, αλλά μπορεί να ενθαρρύνει την εξέταση οποιασδήποτε από αυτές τις ρήτρες, εφόσον παρέχονται τα αναγκαία προς τούτο νομικά και πραγματικά στοιχεία.

77. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, φρονώ ότι κατά τα άρθρα 4, παράγραφος 1, 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, ο εθνικός δικαστής, στο πλαίσιο της συνολικής εκτιμήσεως της συμβάσεως στην οποία προβαίνει προκειμένου να διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας, δεν είναι υποχρεωμένος να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα κάθε μιας από τις άλλες ρήτρες της συμβάσεως αυτοτελώς.

VII. Πρόταση

78. Προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα ερωτήματα που υπέβαλε το Fővárosi Törvényszék (δικαστήριο Βουδαπέστης, Ουγγαρία) τις ακόλουθες απαντήσεις:

- 1) Τα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, επιβάλλουν στον εθνικό δικαστή να εξετάζει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών που έχουν σχέση με το αντικείμενο της διαφοράς και συνδέονται με τα νομικά ή τα πραγματικά στοιχεία της δικογραφίας.
- 2) Τα άρθρα 4, παράγραφος 1, 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ δεν επιβάλλουν στον εθνικό δικαστή, στο πλαίσιο της συνολικής εκτιμήσεως της συμβάσεως στην οποία προβαίνει προκειμένου να διαπιστώσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας, να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα κάθε μιας από τις άλλες ρήτρες της συμβάσεως αυτοτελώς.

⁵⁶ Βλ., επί παραδείγματι, απόφαση της 21ης Απριλίου 2016, Radlinger και Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, σκέψη 95).

⁵⁷ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα H. Saugmandsgaard Øe στην υπόθεση Biuro podróży Partner (C-119/15, EU:C:2016:387, σημείο 44).